

**TÜRKİYE'DE DEVLET BÜTÇESİNİN SINIFSAK YAPISI:
SOSYAL ÜCRET KAVRAMSALLAŞTIRMASI TEMELİNDE BİR
ANALİZ (2006-2014)**

CLASS STRUCTURE OF THE STATE BUDGET IN TURKEY: AN
ANALYSIS BASED ON CONCEPTUALIZATION OF SOCIAL WAGE
(2006-2014)

Birsen NACARⁱ
Yakup KARABACAKⁱⁱ

Received: 01.09.2016, Accepted: 10.11.2016, Published: 31.12.2016

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye'de devlet bütçesinin sınıfsal yapısı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla bütçe harcamaları ve bütçe gelirleri sınıfsal yapısına ayrıştırılmıştır. Yapılan ayrıştırmanın ardından, net sosyal ücretin ya da sosyal kârın oluşup oluşmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan ölçümler Türkiye'de işçi sınıfı açısından net sosyal ücretin oluşmadığını göstermektedir. Ancak sermaye sınıfı açısından sosyal kârın oluştuğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle, iki hususun ayrıca vurgulanması gerekmektedir: Birincisi, Türkiye'de refah devleti, işçi sınıfının kendi arasında dayanışması ile işleyen sınırlı bir yapıya sahip görünmektedir. İkincisi ise, özellikle gelişmiş batı ülkeleri için Ana akım iktisat yazını içinde sıklıkla dile getirildiği gibi ekonomik sorunların arkasında geniş kapsamlı refah devleti uygulamalarının bulunduğu görüşü, en azından Türkiye özelinde, destekten yoksun görünmektedir. Zira Türkiye'de işçi sınıfı bütçe karşısında net vergi ödeyicisi konumundadır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Ücret, Sosyal Kâr, Refah Devleti, Toplumsal Sınıflar*

JEL Sınıflandırması: *H20, H53, I30*

ⁱ Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Doç. Dr. nacarbirsens@akdeniz.edu.tr

ⁱⁱ Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Doç. Dr. yakupk@akdeniz.edu.tr

ABSTRACT

This paper tries to analyze the social structure of the state budget in Turkey. For this purpose, the budget expenditures and the budget revenues have separated into their class structures. After then, it is studied to be measured whether the net social wage or the social profit occurs or not. These measurements indicate clearly that the net social wage for the working class does not occur in Turkey. However, it is found that the social profit occurs in terms of the capital-class. From these findings, it is also necessary to emphasize two points: Firstly, the welfare state in Turkey seems to have a limited structure functioning of the working class solidarity among their own. Secondly, as it is frequently expressed by the mainstream economics literature, the view that there are the policies of the comprehensive welfare state behind the economic problems especially for the developed countries seems to lack of support for at least the case of Turkey, because the working class in Turkey is in a net tax payer position in view of the budget.

Keywords: *Social Wage, Social Profit, Welfare State, Social Classes*

JEL Classification: *H20, H53, I30*

1. GİRİŞ

Tarihi süreç içinde devlet her zaman toplumdan vergi ve benzeri başlıklar altında gelir toplamış ve bu gelirleri erken dönemlerde daha çok idari, güvenlik, adalet, savaş vb. alanlarda sarf etmiştir. Devletin barış zamanlarında vergi toplaması ve söz konusu kaynakları toplum yararına kullanmaya başlaması daha geç dönemlere özgü bir gelişme olmuştur. Ancak devletin savaş yapan güvenlikçi devlet (warfare state) konumundan yurttaşlarına maddi refah sağlayan sosyal devlete (welfare state) dönüşmesi çok kolay olmamıştır. Bu dönüşümün arkasında toplumsal mücadelelerle kazanılan haklarla beraber kapitalist ekonomik sistemde birikim biçiminin etkin bir biçimde sürdürülebilmesi için devletin yüklendiği işlevler vardır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, 1970’li yıllarda tıkanıcıya kadar, devletin müdahaleci işlevleri pek bir eleştiri konusu olmadığı gibi, bu dönemin yüksek büyüme oranları, liberal demokrasinin bir başarısı olarak, ‘altın çağ’ diye ifade edilerek, övünç vesilesi bile yapılmıştır. Bununla beraber 1970’li yıllarda başlayan ekonomik durgunluk, enerji fiyatlarının yükselmesi, enflasyon ve işsizlik oranlarının artması, büyüme oranlarının düşmesi veya negatif çıkması gibi arzu edilmeyen ekonomik ve toplumsal sorunlar; bir zamanlar övünç kaynağı olan “karma ekonomi” döneminin bütün ekonomik

ve toplumsal sorunların kaynağı olarak gösterilmeye başlandığı yeni bir düşünce iklimini yaratmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle Ana akım iktisat içersinden yayılan “yeni sağ” görüşler, toplumsal ve ekonomik işlevleriyle aşırı yüklenen devletin görevini yapamaz hale geldiğini dolayısıyla da toplumsal ihtiyaçların etkin bir şekilde karşılanabilmesi için tekrar piyasa mekanizmasının etkinlik alanının genişletilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca devletin, sağladığı sosyal haklar ile emek piyasasını katılaştırdığını, işsizlik yardımları gibi katkılarla insanların iş bulma ve çalışma güdülerini olumsuz etkilendiğini, artan kamu harcamalarının ve vergilerin ekonomik etkinsizlikler yarattığını ve özellikle giderek artan kamu sosyal harcamalarının sıklıkla bütçe açıklarına ve kamu borç krizine neden olduğunu iddia etmişlerdir.

Bunlara ek olarak, devletin yurttaşlarının maddi refah düzeylerini arttıracak biçimde gerçekleştirdiği yeniden bölüşüm politikalarının eleştirisini yapan başka yaklaşımlar da söz konusu olmuştur. Özellikle Kamusal Tercih Kuramı, analizlerini ekonomik alandan siyasal alana kaydırarak çok önemli görüşler ortaya koymuşlardır: Örneğin kamusal karar almada sıklıkla kullanılan oy çokluğu kuralı sayesinde ortanca seçmen modelleri çerçevesinde gelir düzeyi düşük ve oy sayısı fazla olan çoğunlukların, kamu harcama ve vergi politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeyi başarabildikleri ileri sürülmüştür. Bunun sonucunda tasarruf eğilimi yüksek; fakat oy sayısı düşük toplumun varsıl kesimlerini “vergi sömürsüne” uğratabildikleri ifade edilmiştir. Ayrıca kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilen fakir veya düşük gelirli çoğunlukların, kamu harcamalarının finansmanında borçlanma olanaklarının daha çok kullanılmasına neden olarak kamuda bedavacılık olgusunun gelişmesine neden oldukları savunulmuştur.

Benzer çerçeveden yapılan başka analizlerde ise, siyasi karar alma sürecindeki aksaklıkların, devletin demokratik kontrolünü zayıflatması nedeniyle, devletin gelir düzeyi yüksek toplumsal kesimler üzerine aşırı vergi yükleyen bir canavara (Leviathan) dönüştüğü iddia edilmiştir. Öte yandan emek yoğun bir sektör olarak kamu sektörünün, kaynakları etkin kullanamadığı, siyasal yozlaşma, baskı ve çıkar grubu faaliyetleri, bürokrasinin büyümesi, siyasal rekabet, yolsuzluk, kayırmacılık, rant kollama gibi başlıklar altında toplanabilecek devlet mekanizmasının etkin işlemediği ve dolayısıyla da sınırlandırılması gerektiği düşüncesini güçlendiren çok sayıda gerekçe ileri sürülmüştür.

Devletin kapitalist sistemdeki işlevleri ve toplumsal sınıflarla ilişkileri, Marksist iktisat kuramcıları tarafından da irdelenmiştir. Ulaşılan bulguların çok az bir kısmı (örneğin Bowles ve Gintis 1982a; O'Connor 1984; Bowles, Gordon ve Weisskopf, 1986) yukarıda ifade edilen Ana akım iktisat kuramı

temelinde ileri sürülen görüşleri destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır. Ancak Marksist iktisat kuramının farklı okullarına mensup diğer araştırmacılar, devletin işçi sınıfına karşı iyiliksever (benevolent) bir tutum içinde olmadığını, işçi sınıfının kamu bütçesinden sağladığı refah artışlarını yine kendi ödediği vergilerle finanse ettiği bulgularını ortaya koymuşlardır. Hal böyle iken, devletin işçi sınıfına yönelik harcamalarının büyük boyutlara ulaşmış olmasının ekonomik daralma veya “kâr sıkışmasının” (profit squeeze) nedeni olmaktan ziyade, tam bir “ücret sıkışması” (wage squeeze) ile sonuçlandığı açıktır. Örneğin, Tonak (1987) tarafından yapılan bir çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 1952-1985 döneminin tamamında, işçi sınıfının devlet bütçesinden sağladığı refah artışları, ödedikleri vergilerden düşük çıkmıştır. Daha sonra Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000), Miller (1989; 1992), Shaikh (2003) tarafından yapılan çalışmalarda da ABD’de için benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca Guerrero (1992) İspanya için; Fazeli (1996), Fazeli ve Fazeli (2010) ve Freeman (1991) İngiltere için; Maniatis (2003) Yunanistan için; ve Sepheri ve Chernomas (1992) Kanada için; Shaikh ve Tonak (1987) metodolojisini kullanarak araştırmalar yapmışlar; söz konusu çalışmalar ağırlıklı olarak negatif sosyal ücret bulgusu ortaya koymuştur.

Bu çalışma yukarıda kısaca değinilen sosyal ücret yazınından yararlanarak, Türkiye’de 2006-2014 yılları arasında devlet bütçesi ile işçi sınıfı arasında yaşanan karşılıklı transferlerin net bir sosyal ücret oluşturup oluşturmadığını ölçmeyi amaçlamaktadır. Böyle bir ölçüm, iki temel konuda değerlendirme yapma olanağı sağlayacaktır: Bunlardan birincisi, devletin bütçe üzerinden toplumsal sınıflarla kurduğu ilişki - sosyal ücretin büyüklüğü ve işaretine bağlı olarak – tartışılabilecektir. İkincisi ise, özellikle ana akım iktisat yazınında sıklıkla dile getirildiği üzere, refah devleti uygulamalarının kapitalist ekonomik sistemin krizinin veya durgunluğunun nedeni olup olmadığı hususunun tartışılmasına olanak sağlayacaktır. Eğer ölçüm sonuçları net sosyal ücret çıkıyor ise, bu, Ana akım iktisat görüşlerini destekleyecek bir bulgu olacaktır. Aksi durumda ise, kapitalizmin ekonomik krizlerinin arkasındaki başka yapısal dinamiklerin araştırılmasını gerektirmektedir.

Çalışmanın geri kalan kısımları şu şekilde organize edilmiştir: İlk olarak, sosyal ücret tartışmaları gözden geçirilecektir. İkinci olarak, sosyal ücreti hesaplama metodu ele alınarak, kamu harcamaları ve kamu gelirlerini sınıf paylarına ayırıştırmada kullanılan analitik çerçeve tartışılacaktır. Üçüncü olarak, ülkemizde 2006-2014 yılları bütçe verileri esas alınarak, devlet bütçesinin sınıfsal yapısı ayrıştırılmaya çalışılacaktır. Çalışma ulaşılan bulguların özetlenmesi ve genel bir değerlendirme ile sona ermektedir.

2. SOSYAL ÜCRET TARTIŞMALARI

Sosyal ücret kuramcıları çalışanların iki tür ücreti arasında ayrım yaparlar: Bunlardan birincisi; çalışanların emek arzlarının karşılığı olan ücret, maaş, yevmiye vb. *parasal gelirler*dir (money wages). İkincisi ise; bir ülkenin yurttaşı olarak çalışan kesimin devlet bütçesinden kendilerine yönelik kaynak kullanımlarından oluşan *sosyal ücret*dir (social wage). Farklı kaynaklardan gelen bu iki gelirin toplamı bir ülke için *toplumsal ücret* (societal wage) oluşturur (Miller, 1992: 285). Bununla birlikte sosyal ücret üzerine çalışan araştırmacılar arasında, sosyal ücreti neyin oluşturduğu ve sosyal ücretin ekonomik etkileri üzerine görüş ayrılıkları süregelmektedir (Miller, 1992: 284). Söz konusu çalışmaların bir kısmı, sosyal harcamaları bir tür sosyal ücret olarak değerlendirmişler ve fakat ücretli kesim tarafından ödenen vergileri dikkate almamışlardır (Therborn, 1984: 25; Sefton, 2002: 1). İkinci grup araştırmacılar ise, işçi sınıfının devlet bütçesinden faydalandıkları harcama tutarı ile devlet bütçesine aktardıkları kaynakları birlikte değerlendirerek, sosyal ücretin kaynağının emek gelirleri mi yoksa sermaye gelirleri mi olduğunu ayırt etmeye çalışmışlardır (Tonak, 1985: 51).

Devletin toplumsal sınıflarla ilişkilerini, kapitalist sistemlerde devletin yüklendiği işlevleri dikkate alarak çözümleyen en önemli sosyal ücret kuramcılarında biri, James O'Connor'dır. 1973 yılında yayımlanan ünlü Devletin Mali Krizi (The Fiscal Crisis of the State) başlıklı kitabında, O'Connor, devletin kapitalist sistemlerde yüklendiği ve birbiriyle çelişkili başlıca üç işlevden bahseder. O'Connor'a göre, devlet bir yandan ekonomik sistemin işlerliğini sağlayacak tedbirler (güvenlik, hukuk sistemi vb.) alırken; diğer yandan en önemli üretim faktörlerinden sermaye ve emek gücünün yeniden üretim maliyetlerini toplumsallaştırmakta, öte yandan da toplumsal talebi arttırarak sistemi meşrulaştırıcı yönde faaliyetler yürütmektedir. Ancak yazara göre, böylesi bir davranış, ekonomik krizin özel kesimden kamu sektörüne aktarılmasıyla sonuçlanacaktır. Zira devlet artan kamu harcamalarını finanse etmek için yeterince vergi geliri toplayamadığı zaman mali krizle karşı karşıya kalacaktır (O'Connor, 1973: 2).

Ancak O'Connor'un 1973 tarihli çözümlemesinde, daha sonra 1984 yılında yazdığı bir başka kitapta (Birlik Bunalımı, 1984) bu konudaki görüşünü değiştirmiş olsa bile, devletin mali krize girmesinin sebebi, bütçeden işçi sınıfına yönelik yapılan kamu harcamaları değildir. Zira O'Connor'un net sosyal ücret hesaplamasının sonucu negatif çıkma eğilimindedir. Nitekim O'Connor (1973) yaklaşımı uygulanarak, yapılan bir çalışmada, 1952-1985 döneminde ABD'de negatif sosyal ücret bulgusuna ulaşılmıştır (Miller, 1992: 306). Bu bulgu doğrudur; çünkü O'Connor ücretli kesimin vergi payını hesaplarken, hem doğrudan hem de dolaylı vergilerin yayımlı etkilerini birlikte dikkate alır. Ona göre, ABD'de güçlü tekeller,

ödedikleri vergilerin (kurumlar vergisi ve diğer dolaylı işletme vergileri) önemli bir kısmını, piyasa ve fiyat mekanizması aracılığıyla, ya ücretleri düşük tutarak ya da fiyatları arttırarak, işçi sınıfına ve daha küçük işletmelere aktarma gücüne sahiptir. Böylece işçi sınıfının vergi yükünün sürekli arttığı ve sermaye sınıfının neredeyse affa yakın bir vergileme muamelesine tabi tutulduğu bir vergileme düzeni ile işçi sınıfının vergi sömürsü (tax exploitation) kavramına ulaşılır (O’Connor, 1973: 205).

O’Connor’dan sonra refah devletinin toplumsal sınıflarla ilişkisini analiz eden iki önemli Radikal iktisatçı Gough (1979) ve Therborn (1984)’dur. Therborn (1984) devlet bütçesinden emek gücünün yeniden üretimi için yapılan sosyal hizmet ve transfer harcamaları gibi kamu harcamalarına, “gayrisafi sosyal ücret” olarak dikkat çekmekle birlikte; işçi sınıfından kamu bütçesine aktarılan kaynakları (vergiler vb.) dikkate almamıştır (1984:25-26). Ayrıca Gough (1979) refah devletinin gelişimini sınıf mücadelesinin ürünü olarak incelemiş ve fakat İngiltere’de devletin, parasal transferler veya sosyal tüketim harcaması olarak verdiğinden daha çoğunu, vergilerle işçi sınıfından geri aldığını tahmin etmiştir (Saybaşılı, 1992:95-96). Gough’un tahmini, hanhalkları ile devlet arasındaki net mali transfere işaret etmekle birlikte, işçi sınıfının devlet bütçesi karşısındaki net mali pozisyonunun tam bir açıklaması olmayabilir (Maniatis, 2003:380). Zira Gough’un (1979) analizine temel oluşturan hanhalkı, çeşitli sosyal sınıflardan oluşabilir.

Öte yandan Bowles ve Gintis (1982a; 1982b) ve Bowles, Gordon ve Weisskopf (1986) gibi Radikal iktisat kuramcıları, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD’de işçi sınıfının net sosyal ücret elde ettiğini ileri sürmüşlerdir (Miller, 1992: 285). II. Dünya Savaşı sonrası dönem 1970’li yıllarda tıkanıncaya kadar, liberal demokrasinin doğası gereği, işçi sınıfı bütçe harcama ve vergileme politikaları üzerinde etkili olma imkanına kavuşmuş ve sözü edilen dönemde kurulmuş olan birikimin toplumsal yapısı, devletin yeniden dağıtım politikaları ile işçi sınıfını giderek daha büyük boyutta sübvansane etmesine olanak sağlamıştır. Böylece işçi sınıfı, sözü edilen dönemde, sermaye sınıfı ile masa başında doğrudan ücret pazarlığı sırasında kazanamadığı gelir artışını, dolaylı olarak, siyasal süreçte sürdürdüğü mücadele ile kamu harcama ve vergileme politikalarına etki ederek kazanmıştır (Maniatis, 2014: 16-17). Böylece II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD’de işçi sınıfının elde ettiği yurttaş ücreti (citizen wage), emek arzı karşılığı elde edilen parasal ücretlere göre beş kat artmıştır (Bowles ve Gintis, 1982a: 73). Ancak Radikal iktisat kuramından ve özellikle de Birikimin Toplumsal Yapısı (Social Structures of Accumulation) yaklaşımına göre, işçi sınıfının gerek parasal ücret olarak emek piyasasından gerekse sosyal ücret (yurttaş ücreti) olarak devlet bütçesinden kazançlarının toplamı, “toplumsal ücret” faturasının giderek kabarmasına neden olmuş, 1970’li ve 1980’li yıllarda yaşanan kâr sıkışması (profit squeeze) ve ekonomik

durgunluğun yaşanmasına yol açmıştır (Bowles ve Gintis, 1982a: 77; Bowles, Gordon ve Weisskopf, 1986).

Bununla birlikte sosyal ücret yazını içinde Bowles ve Gintis'in (1982a) çalışmasına ciddi eleştiriler de yöneltilmiştir. Bu eleştiriler daha çok Bowles ve Gintis'in (1982a) kullandığı metodolojiyle ilgilidir. Zira Bowles ve Gintis (1982a) vergi payının hesaplanmasında dört kişilik bir ailede sadece çalışan kişinin haftalık brüt geliri ile kullanılabilir geliri arasındaki farkı, vergi yükü olarak dikkate almışlardır (1982a:73; Miller, 1992: 290). Oysa brüt ücret üzerinden hesaplanan ve toplam ücret maliyetinin bir parçası olan “sosyal güvenlik primi işveren payı” gibi yükümlülükler de ücretlilerin ödediği dolaysız vergilerin bir parçasıdır. Ayrıca söz konusu hesaplama biçimi, hem hanehalkı içinde ücret geliri elde eden diğer kişilerin vergi yükünün dikkate alınmaması hem de ücretli kişinin ödediği dolaylı vergiler payının hesaplamaya dahil edilmemesi nedeniyle, muhtemelen işçi sınıfının vergi payının oldukça düşük tahmin edilmesi sonucunu yaratmıştır (Shaikh ve Tonak, 1987: 181, 185).

Öte yandan Bowles ve Gintis, vatandaş ücreti olarak, sosyal harcamaları dört kişilik hanehalkı sayısına göre genelleştirmiştir (1982a:73). Bu hesaplama biçimi de kamu harcamalarından çalışan toplumsal kesimlerin aldığı payın olduğundan daha yüksek tahmin edilmesi riskini taşımaktadır. Zira kamu sosyal harcamalarının hem bireysel hem hanehalkı başına dağılımı mutlak eşit değildir. Bir insanın yaşam süresi boyunca yararlandığı kamu hizmetleri veya harcamaları da değişiklikler göstermektedir. Örneğin, çocukluk yıllarında sağlık hizmetleri, ergenlik ve gençlik yaşlarında eğitim hizmetleri ve ileri yaşlarda ise sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine yönelik kamu harcamalarının önemi artmaktadır. Dolayısıyla Bowles ve Gintis'in (1982a) çalışmasında ulaştığı bulgular, kamu bütçesinden yapılan net transferlerin, olduğundan daha yüksek hesaplandığı şüphesi altındadır (Shaikh ve Tonak, 1987:185). Zaten Bowles'in de dahil olduğu ABD bağlamında yapılan başka bir çalışmada, Kore Savaşı sonrası dönemde, sermaye kesiminin vergi yükü düşerken işçi sınıfının vergi yükünün arttığı tahmin edilmiştir (Bowles, Gordon ve Weisskopf, 1986: 146).

Devletin toplumsal sınıflarla ilişkilerini, devlet bütçesinin sınıfsal yapısına ayrıştırarak analiz eden ve giderek birçok sosyal ücret kuramcısı tarafından benimsenen analiz çerçevesi Tonak (1987), Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) tarafından geliştirilmiştir. Shaikh ve Tonak sosyal ücret kavramsallaştırması çerçevesinde kamu gelir ve harcamalarını toplumsal sınıflar arasında ayrıştırmışlardır. Bu ayrıştırmadan hareketle daha sonra kamu bütçesi bağlamında devletle ücretli kesim arasında yaşanan karşılıklı transferlerin, gerçekten bir sosyal ücretle sonuçlanıp sonuçlanmadığını ölçmüşlerdir. Örneğin Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak (1987), Amerika

Birleşik Devletleri’nde, 1952-1985 yıllarının çoğunda, ücretli kesimin kamu bütçesinden yararlandığı kamu harcama tutarlarından daha fazla vergi ödediğini saptamışlardır. Daha sonra Shaikh ve Tonak (1994) ve Shaikh ve Tonak (2000) tekrar yaptıkları ölçümlerde de ABD’de çalışan kesimin “net vergi” ödeyicisi konumunda olduğunu saptamışlardır.

Sosyal ücret tartışmalarında Tonak (1987), Shaikh ve Tonak’ın (1987; 1994; 2000) çalışmalarında ulaştıkları iki sonuç oldukça önemlidir. Bunlardan birincisi, refah devletinin büyümesinin ücretli kesimin gelirlerinde net bir artış değil; tam tersine azalış yarattığı bulgusudur. Zira farklı zamanlarda yapılan ölçümlerde ulaşılan bulgular, işçi sınıfının devlet bütçesinden faydalandığı kamu harcama tutarlarından daha fazlasını vergi olarak geri devlet bütçesine aktardığını göstermektedir. Aynı zamanda söz konusu bulgular, sosyal ücretin sermaye sınıfı aleyhine, toplumsal ücret tutarına bir ekleme yapmadığı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan ikinci sonuç ise, sosyal ücretin ABD’de 1970’li yıllarda yaşanan kâr sıkışmasının ve ekonomik daralmanın nedeni olarak yorumlanamayacağıdır. Çünkü işçi sınıfının kendi vergileriyle kendi arasında dayanışarak finanse ettiği sosyal ücret, diğer sosyal sınıflara bir yük getirmemesinin yanında, bütçeye çalışan kesimin net vergi katkısı, parasal ücretlerin baskılanmasına neden olarak tam bir ücret sıkışması ile sonuçlanmış görünmektedir (Miller, 1992: 287).

Shaikh ve Tonak’ın geliştirdiği sosyal ücret kavramsallaştırması çerçevesinde farklı ülkeleri kapsayan başka çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin, 1955-1988 dönemi için Sepehri ve Chernomas (1992) refah devletinin Kanada’daki yeniden dağıtıcı performansını saptamaya çalışmışlar ve buldukları sonuçları Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak (1987)’in ABD üzerine yaptıkları çalışmada ulaştıkları bulgularla karşılaştırmışlardır. Bu bağlamda her iki ülkede emek kesimine yapılan transferlerin, 1955-1978 yılları arasında hemen hemen aynı olduğu; fakat 1979-1985 yılları arasında ise, Kanada’nın ücretli kesime yaptığı transferlerin ABD’nin yaptığı transferlerden daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Sepehri ve Chernomas, 1992:82-84). Sepehri ve Chernomas (1992), bu farklılığı, iki ülke arasındaki işsizlik oranındaki farklılaşmaya yormuş olsalar da karşılaştırılan çalışmalar arasında metodolojik yaklaşım farklılıkları da söz konusudur. Zira Sepehri ve Chernomas (1992) toplam kişisel gelirler içinde çalışan kesimlerin maaş ve ücretleri oranında işletme vergilerinin belli bir bölümünü, ücretli kesimin ödediğini esas almışlardır (1992:74-75). Halbuki, Tonak (1987) ve Shaikh ve Tonak (1987)’in ABD üzerine yaptıkları çalışmalarda, işletme vergilerinden emek kesimine olan yansımaları, tamamen ücretli kesimin vergi yükümlülükleri dışında tutulmuştur (Maniatis, 2003:385).

Sepehri ve Chernomas (1992) ile aynı metodolojiyi kullanarak yapılan bir başka araştırma ise, Akram-Lodhi’nin (1996), 1970-1990 arası dönemi

kapsayan İngiltere üzerine yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada İngiltere’de ücretli kesimin, esas alınan dönem boyunca kamu harcamalarından yararlandığı tutardan daha fazla bir kaynağı devlete veya devlet aracılığıyla öteki toplumsal kesimlere aktardığını ve dolayısıyla emek kesiminin bu dönemde net vergi ödeyicisi konumunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akram-Lodhi, 1996:14, 22’de Tablo:8). Ancak Akram-Lodhi (1996) yaptığı karşılaştırmada, kendi bulgularıyla aynı dönemi kapsayan, Tonak’ın (1987) ABD’ye ve Sepehri ve Chernomas (1992)’in Kanada’ya ilişkin net vergi bulgularının farklı olduğunu da vurgulamaktadır (Akram-Lodhi, 1996:15, 23’de Tablo:9).

Öte yandan Akram-Lodhi (1996)’nin bulgularına tam zıt olan sonuçlara, Shaikh ve Tonak metodolojisini kullanan Fazeli (1996)’nin, İngiltere üzerine yaptığı çalışmasında ulaşılmıştır. Fazeli (1996)’ye göre, İngiltere’de refah devleti, 1950-1986 döneminde ücretli kesime her yıl gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki yüzde payı olarak ortalama %10 civarında net sosyal ücret transferinde bulunmuştur. Daha sonra Fazeli ve Fazeli (2010), yine İngiltere için yaptıkları bir başka çalışmada devletin, 1990-2003 yılları arasında ücretli kesime GSYH’ya oranı olarak %10 civarında net sosyal ücret ödediğini tahmin etmişlerdir (2010:119, 122).

Freeman (1991) ise, dolaylı vergilerden ücretlilere yansıyan kısım hariç, Shaikh ve Tonak metodolojisini kullanarak yine İngiltere kapsamında yaptığı çalışmasında, karşılıklı transferlerin eşit olduğu sadece bir yıl dışında; 1951-1987’yi kapsayan dönemde, ücretli kesimin devlete net vergi transferinde bulunduğunu belirtmektedir (1991:101). Zaten Fazeli (1996)’nin yukarıda değinilen çalışmasında, vergi payının hesaplanmasında dolaylı vergilerden ücretli kesime yansıyan kısım da dikkate alındığında, emek kesiminin net vergi ödeyicisi konumunda olduğunu belirtmektedir (1996:155). Maniatis (2003)’in Yunanistan için 1958-1995 yıllarını kapsayan dönem için yaptığı çalışmasında ise, kamu bütçesinden ücretli kesime transfer edilen kaynaklar ile ücretli kesimden bütçeye aktarılan kaynakların çok küçük pozitif veya negatif farklarla neredeyse başabaş olduğu görülmektedir (2003:392).

3. NET SOSYAL ÜCRETİ ÖLÇME METODU

Tonak (1987), Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) geliştirdikleri sosyal ücret kavramsallaştırması temelinde vergiler ve kamu harcamalarını kullanarak devletin işçi sınıfının gelirleri üzerindeki etkisini ölçmüşlerdir. Buna göre, işçi sınıfının devlet bütçesinden faydalandığı harcama tutarı (**B**) ve devlet bütçesine vergi olarak ödediği tutar (**T**) arasındaki fark, net sosyal ücreti (**N**) oluşturur. Ancak işçi sınıfının ödediği vergi, faydalandığı kamu harcama tutarından fazla ise, sonuç “net vergi” veya “negatif sosyal ücret” olarak ifade edilebilir (Maniatis, 2014: 18).

$$\pm N = B \quad (1)$$

Söz konusu denklemi toplumsal sınıflar açısından net bütçe artığının bulunması olarak da ifade edebiliriz. Bununla birlikte Shaikh ve Tonak ölçüm metodunun üç kritik belirleyicisi söz konusudur: Bunlar; toplumsal sınıfların tanımlanması, bütçe harcamalarının ve bütçe gelirlerinin toplumsal sınıf paylarına ayrıştırılması olarak sıralanabilir (Maniatis, 2014: 18).

Klasik Marksist kuramda kavramsal olarak toplum iki sınıf olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamada kişilerin kapitalist üretim ilişkisinde konumu belirleyici olmuştur¹. Bir yanda kendisinin ve bağımlı aile bireylerinin geçimini sağlamak için emek gücünü satarak bunun karşılığında ücret geliri elde edenler; öte yanda ise, üretim araçlarının özel mülkiyetinden dolayı artık değeri mülk edinen kapitalistler bulunmaktadır. Buradan hareketle Tonak (1987), Shaikh ve Tonak (1987; 1994; 2000) toplumsal sınıfları üretim ilişkileri içindeki konumlarıyla bağlantılı olarak elde ettikleri gelir türüne göre ayırtmışlardır. Böylece işçi sınıfının ulusal gelirden aldığı pay, ücret olarak ifade edilirse; geri kalan gelirler (kar, faiz ve kira) sermaye sınıfının gelirlerini oluşturacaktır. Ücret gelirlerinin (W) ulusal gelire (Y) oranı ise, yüzde olarak işçi sınıfının ulusal gelirden aldığı payı ifade edecektir (Maniatis, 2014: 19). Ancak bizim çalışmamızda toplumsal sınıfların gelir paylarının hesaplanması aynı yöntemle dayanmakla birlikte bazı farklılıklara sahiptir.

Bu farklılıkların sebeplerinden biri, ülkemizde henüz toplumsal sınıfların ABD’deki kadar açık şekilde oluşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci zorluk ise, ülkemizde ulusal hesaplarda veya gelir istatistiklerinde benimsenen kayıt biçimlerinden ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda iki sorun önemli görünmektedir. Bunlardan birincisi, ücret geliri elde ediyor görünmesine karşın, gerçekte işçi sınıfından çoktan çıkmış olan üst düzey yöneticilerin aldıkları maaşların ulusal istatistik hesaplarında ücret geliri olarak kaydedilmiş olmasıdır. Bu durum işçi sınıfı gelir payının (W) bir miktar yüksek çıkmasına neden olacaktır². İkinci zorluk ise, gerçekte sermayeden ziyade emek faktörüne dayalı olarak yürütülen küçük çaplı ticaret, serbest meslek ve zirai faaliyetlerden elde edilen gelirlerin ulusal istatistik sisteminde müteşebbis geliri olarak kayıtlara geçirilmiş olmasıdır. Bu

---

¹ Toplumsal sınıf tartışmaları için Sungur Savran (2008) ve Tülin Öngen’in (2002) çalışmalarına bakılabilir.

² 2015 yılında yayımlanan bir çalışmada bu tür yönetici konumundaki ücretlilerin gelirleri “özel yönetim emeği” başlığı altında sınıflandırılmış ve toplam gelir içinde 2006 yılında %2,6; 2007 yılında %2,9; 2008 yılında %3,7; 2009 yılında %3,6; 2010 yılında %3,7 ve 2011 yılında %4,0 olarak hesaplanmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 131, Tablo: IV.4.).

tür gelirler ise, sermaye kesiminin gelir payının yüksek hesap edilmesine neden olma riski yaratmaktadır³.

Bütün bu zorluklara rağmen, çalışmamızda, bağımlı aile fertleri de dâhil, çalışan, işsiz, emekli nüfusun tamamı işçi sınıfı olarak ele alınmıştır. Bu tanımlamadan hareketle, çalışmamızda kullandığımız emek payı katsayısı ise, Türkiye üzerine, TÜİK'in (2015) "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2014" adlı araştırmalarında sunulan "gelir türlerine göre toplam yıllık kullanılabilir kişisel gelirlerinin dağılımı" verilerine dayanmaktadır. Bu verilerden yararlanarak hesapladığımız emek gelirleri (*W*); *maaş, ücret, yevmiye* ve *sosyal transferlerden* oluşurken; bunların dışındaki *müteşebbis geliri, gayrimenkul, menkul kıymet* ve *diğer transferler* toplamı ise, emek dışı toplumsal kesimlerin gelir payı olarak ele alınmıştır.

Tablo 1: Türkiye’de Gelir Türlerine Göre Toplam Yıllık Kullanılabilir Kişisel Gelirlerin Dağılımı (%)

Yıllar	Emek Gelirleri Payı	Emek Dışı Diğer Kişisel Gelirler Payı	Kişisel Gelirler Toplamı (%)
2006	0,623	0,377	100
2007	0,619	0,381	100
2008	0,651	0,349	100
2009	0,660	0,340	100
2010	0,678	0,322	100
2011	0,677	0,323	100
2012	0,699	0,301	100
2013	0,712	0,288	100
2014	0,725	0,275	100

Kaynak: TÜİK (2015) "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2014" <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10-12-2015).

Ayrıca sözü geçen araştırmada sosyal transferler başlığı altında görünen gelirler de işçi sınıfının gelir payına eklenmiştir. Zira sosyal transferleri emek kesiminin payına eklemek, emek kesiminin harcama ve gelir payının bir miktar yüksek ölçülmesi riskini taşımakla birlikte, böyle bir tercih hem yukarıda değinilen geniş kapsamlı emek kesimi tanımlamasına uygun düşecektir hem de emekli maaşı gibi parasal transferler üzerinden dolaylı

³ Yine aynı kaynakta "küçük burjuva" ve "küçük köylü" olarak sınıflandırılan kişilerin gelir payları toplamı ise 2006 yılında %15,7; 2007 yılı için %12,6; 2008 yılı için %10,9; 2009 yılı için %13,2; 2010 yılı için %11,5; 2011 yılı %12,4 olarak hesaplanmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 131, Tablo: IV.4.).

vergiler ödendiği için işçi sınıfının vergi payının daha gerçekçi ölçülmesine olanak sağlayacaktır. Kaldı ki, Tablo 1’de sunulan toplumsal sınıfların gelir payları ile Bağımsız Sosyal Bilimcilerin (2015: 131) çalışmasında sunulan verilerle hesaplanan gelir payları birbirine oldukça yakın çıkmaktadır⁴.

Bu bağlamda kişisel gelirlerin toplamı (Y) ile işçi sınıfının gelirleri (W) ile ifade edilirse, işçi sınıfının toplam kişisel gelirler içindeki payı (s) aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$s = W/Y \quad (2)$$

Bu formül aşağıda ele alınacak olan kamu harcama ve gelirlerinin toplumsal sınıflara ayrıştırılmasında yararlanacağımız emek payı (labor share) kat sayısıdır.

3.1. Kamu Harcamalarının Sosyal Sınıf Paylarına Ayrıştırılması

Toplumsal sınıflara göre, kamu harcama kalemleri ayrıştırılmaya çalışıldığında, temelde üç grup kamu harcamasının varlığı dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birinci grup (B_1), ya birikim sisteminin esenliği için yapılan ya da toplumdaki emek kesimi dışındaki kesimlerin faydalandıkları kamu harcamalarından oluşmaktadır (Fazeli ve Fazeli, 2010:115). Sistemin esenliği için yapılan harcamalara; yasama, yürütme, yargı, savunma, kamu düzeni ve güvenliği hizmetleri örnek verilebilir. Bu tür kamu harcamaları, Marx’ın kapitalist toplumun *faux frais* olarak ifade ettiği, sistemi yeniden üretme ve idame ettirme masraflarıdır (Marx, 1977: 446; Akt: Shaikh ve Tonak, [1994] 2012: 389). O’Connor’ın yaklaşımıyla ifade edilecek olursa, değinilen kamu harcama kalemleri üretkenliğe katkısı olmayan ‘sosyal masraf’ harcamalarıdır (1973:6-7). Bu tür kamu harcamalarının işçi sınıfının refahına bir katkısı olmadığı açıktır. Ancak söz konusu kamu harcamalarının sermaye sınıfına olan katkısı ise, doğrudan olmayıp dolaylı bir biçimde birikim sisteminin sorunlarının çözülmesi ve sistemin işlerliğinin garanti altına alınması biçimindedir.

Ayrıca birinci grup kamu harcamaları içinde ele alınan ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcama kalemlerinin emek kesiminin refah düzeyine doğrudan bir katkısı söz konusu değildir. Zira genel ekonomik işler ve hizmetler, tarım, ormancılık, balıkçılık, avcılık hizmetleri, yakıt ve enerji hizmetleri, madencilik, imalat ve inşaat hizmetleri, tamamen toplumun emek

---

⁴ 2015 yılında yayımlanan bir çalışmada sunulan verilerden “küçük burjuva”, “çiftçi/köylü” ve “emekçi sınıf katmanları”, olarak ifade edilen gelir paylarına “özel yönetim emeği” gelir payı dâhil edilmeden toplama yapılırsa, Türkiye’de işçi sınıfının; 2006 yılında %60,9; 2007 yılında %61,4; 2008 yılında % 57,7; 2009 yılında % 59,5; 2010 yılında %60,1 ve 2011 yılında %62,6’lık bir gelir payına sahip olduğu görülmektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2015: 131, Tablo: IV.4).

dışı kesimlerine katkı sağlayan kamu harcamalarıdır. Örneğin genel kamu hizmetleri içinde bulunan “faiz ödemeleri” toplumda sadece devlete kredi verebilecek denli finansal birikime sahip olanlara yapılan bir transfer harcamasıdır (Shaikh, 2003:540). Dolayısıyla bu tür kamu harcamalarının işçi sınıfının kamusal hizmet tüketiminin dışında tutulması gerekmektedir (Fazeli ve Fazeli, 2010:115). Burada ifade edilen birinci grup kamu harcamalarını, işçi sınıfının kamu harcama payından tamamen dışlamaktayız.

Kamu harcamaları içinde ikinci grubu (B_2) ise, toplumun tüm toplum kesimlerinin yararlandığı kolektif tüketime yönelik harcama kalemleri oluşturmaktadır (Shaikh, 2003: 539). Genel olarak bu grup; çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetlerine yönelik kamu harcamalarından oluşmaktadır. Örneğin, çevre koruma hizmetlerine yönelik harcamalar bir canlı olarak her insanın yarar sağladığı kamu harcamalarıdır. Benzer biçimde iskân ve toplum refahı başlığı altında toplanan hizmetler de toplumun ortaklaşa yararlandığı kamu hizmetleridir. Yine sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri ve eğitim hizmetleri toplumun ortaklaşa tüketimine yönelik kamu harcamalarıdır. Bütün bu ikinci grupta sayılan toplumsal hizmetlerin toplumsal sınıflar arasında gelir payı katsayısına göre ayrıştırılması gerekmektedir (Fazeli ve Fazeli, 2010:114-115).

Üçüncü grup (B_3) olarak ele alınabilecek kamu harcamaları ise, emek gücünün yeniden üretimine yönelik, doğrudan emek kesiminin yararlandığı kamu harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Bu gruba giren kamu harcamaları, genel olarak, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinden oluşmaktadır (Fazeli ve Fazeli, 2010:114). Bahsi geçen kamu harcamalarının, olduğu gibi, işçi sınıfının faydalandığı kamu harcama tutarına eklenmesi gerekir.

Böylece işçi sınıfının yararlandığı kamu harcama payını şu şekilde ifade edebiliriz:

$$B = sB_2 + B_3 \quad (3)$$

Yukarıdaki ifadede (B) ile gösterilen işçi sınıfının tükettiği kamu harcama payının dışında kalan kamu harcamaları ise sermaye sınıfı tarafından tüketilmektedir.

3.2. Kamu Gelirlerinin Sosyal Sınıf Paylarına Ayrıştırılması

Toplumsal sınıfların devlet bütçesine vergi ve benzeri adlar altında transfer ettiği kamu gelir kaynakları da üç temel grup içerisinde ele alınabilir (Maniatis, 2014: 19): Buradan ilk grubu tamamen işçi sınıfı tarafından ödenen vergiler (T) oluşturmaktadır. Bunun en iyi örneği, sosyal güvenlik kurumuna ödenen prim, katkı, fon ve benzeri vergilerdir. Ayrıca işçi sınıfının

sosyal güvenlik kurumlarına ödediği vergilere ülkemizde sosyal güvenlik işveren payı ve benzeri başlıklar altında ödenen vergiler de dâhil edilmiştir. Zira bu vergiler ücret maliyetinin bir parçasıdır ve muhasebe sisteminde işveren payı olarak kayıt edilse bile gerçekte sözü edilen vergileri de işçiler ücret gelirleri üzerinden ödemektedirler.

İkinci grup kamu gelirleri ise, toplumun tüm kesimlerinin ödediği kapsamlı vergi ve benzeri yükümlülüklerden (T_2) oluşmaktadır. Örneğin gelir vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, bina vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, şans oyunları vergisi, özel iletişim vergisi, gümrük vergisi, damga vergisi, haberleşme vergisi, elektrik ve havagazı tüketim vergisi, eğlence vergisi, yangın sigorta vergisi, ilan ve reklam vergisi, yerel veya merkezi düzeyde ödenen harçlar ve vergi benzeri diğer tüm zorunlu ve gönüllü ödemeler ikinci grup kamu gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Söz konusu bütçe gelirlerinin yukarıda Denklem (2)’de ifade edilen toplam gelirler içindeki sınıf payı katsayısına göre ayrıştırılması gerekmektedir.

Son grup kamu gelirleri grubu ise, toplumsal sınıflardan sadece sermaye sınıfının ödediği vergilerden (T_3) oluşmaktadır. Örneğin bunlar; kurumlar vergisi, veraset ve intikal vergisi, arsa ve arazilerden üzerinden ödenen emlak vergisi gibi tamamen sermaye sınıfının ödediği vergilerdir.

Yukarıda üç farklı grupta sınıflandırılan bütçe gelirlerinin özelliklerini dikkate alarak bütçe gelirinin toplumsal sınıf paylarına ayrıştırılması mümkündür: Örneğin, işçi sınıfının devlet bütçesine toplam katkıları yukarıda (T_1) olarak ifade edilen vergilere (T_2) grubundaki vergilerden daha önce emek payı katsayısı (bakınız: Denklem 2) olarak ifade edilen (s) ile ayrıştırılması sonucu bulunan tutarın eklenmesi ile hesap edilebilir. Böylece işçi sınıfının toplam bütçeye katkısı aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$T = T_1 + sT_2 \quad (4)$$

Söz konusu toplamda daha önce (T_3) vergiler grubundan işçi sınıfı üzerine oluşan vergi yansıması dikkate alınmamıştır.

4. TÜRKİYE’DE NET SOSYAL ÜCRETİN ÖLÇÜLMESİ

Çalışmanın bu kısmında 2006-2014 tarihleri arasında Türkiye’de net sosyal ücret ve sosyal kâr ölçülmeye çalışılacaktır. Bu amaçla, önce devlet bütçesinin harcama tarafı daha sonra ise, gelir tarafı ayrı ayrı toplumsal sınıf paylarına ayrıştırılacaktır. Bu ayrıştırma işlemi yukarıda net sosyal ücreti ölçme metodu kapsamında açıklanan yaklaşım temelinde gerçekleştirilecektir.

4.1. Türkiye’de Kamu Harcamalarının Sosyal Sınıf Paylarına Ayrıştırılması

Çalışmanın bu kısmında sınıfsal yapısına ayrıştırılacak olan kamu harcamaları, 2006-2014 dönemini kapsamaktadır. Söz konusu kamu harcamaları kamu kesimini kapsayacak şekilde aşağıdaki Tablo 2’de sunulmuştur. Tabloda görülen kamu harcamalarından 2011-2014 dönemi “Genel Yönetim Bütçe” harcamalarından olduğu gibi alınmıştır. Geri kalan 2006-2010 yılları için “Merkezi Yönetim Bütçesi”, “Yerel Yönetimler Bütçesi” ve “Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçesi” kamu harcamaları tarafımızca birleştirilmiştir. Ayrıca bu birleştirmede 2006 ve 2007 yılları için sadece “Sosyal Güvenlik Kururumu” bütçe harcamaları “Merkezi Yönetim Bütçesi” ve “Yerel Yönetimler Bütçesi” harcamaları toplamına eklenmiştir.

Tablo 2: Kamu Harcamaları
(Milyon TL.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Genel Kamu Hizmetleri	80.476	87.567	96.760	105.216	107.546	85.759.	99.068	105.731	110.559
Savunma Hizmetleri	11.622	11.856	12.861	14.602	15.078	16.306	18.568	19.960	21.360
Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	11.394	13.549	15.323	17.649	20.530	24.432	28.692	32.570	37.093
Ekonomik İşler ve Hizmetler	28.360	32.027	39.125	43.659	52.726	56.289	63.689	76.050	78.070
Çevre Koruma Hizmetleri	2.713	3.074	3.712	3.890	5.182	5.917	6.596	8.307	9.582
İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri	12.294	15.604	15.215	14.121	16.805	13.547	16.239	21.400	24.596
Sağlık Hizmetleri	27.492	32.030	39.072	45.274	49.327	54.946	58.412	67.777	73.285
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	4.314	4.922	5.859	6.398	7.538	9.483	11.113	13.684	14.780
Eğitim Hizmetleri	23.548	27.391	32.181	37.806	43.583	50.870	60.572	70.765	78.192
Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri	71.659	87.721	97.341	125.242	139.730	148.727	171.438	198.386	220.810
TOPLAM	273.877	315.746	357.454	413.860	458.051	466.280	534.393	614.635	668.331

Kaynak: Maliye Bakanlığı (2016) “Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri”, “Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri”, “Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri”, “Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçe İstatistikleri”, <https://portal.muhasabat.gov.tr/> (Erişim Tarihi:05.01.2016).

Daha önce çalışmanın yöntem kısmında ayrıntılı olarak açıklandığı gibi söz konusu kamu harcamaları toplumsal sınıflara sağladığı faydalara göre üç farklı grup içinde ayrıştırılabilir. Bunlardan biricisi (**B**), işçi sınıfı dışındaki toplumsal kesimlere dolaylı veya doğrudan fayda sağlayan kamu harcama kalemlerinden oluşmaktadır. Bu tür harcamaları “genel kamu hizmetleri”, “savunma hizmetleri”, “kamu düzeni ve güvenliği hizmetleri”, “ekonomik işler ve hizmetler” olarak toplamak mümkündür. Ancak bu grup içinde genel kamu hizmetleri başlığı altında toplanan yerel yönetimlere yapılan transferler ve bağışlar mükerrer hesaplamayı önlemek için sermaye sınıfının yararlandığı kamu harcama payına eklenmemiştir.

Türkiye’de Devlet Bütçesinin Sınıfsal Yapısı: Sosyal Ücret Kavrams...

Toplumsal sınıfların ortaklaşa tükettiği kamu harcamaları ise, (**B₂**) grubunu oluşturmaktadır. Bu tür harcamalar; “çevre koruma hizmetleri”, “iskân ve toplum refahı hizmetleri”, “sağlık hizmetleri”, “dinlenme, kültür ve din hizmetleri” ve “eğitim hizmetlerinden” oluşmaktadır. Bu gruba giren kamu harcamaları Tablo 1’de sunulan gelir paylarına göre sınıfsal yapısına ayrıştırılmıştır.

Son olarak emek gücünün yeniden üretimi için kullanılan kamu harcamaları ise, (**B₃**) grubunu oluşturmaktadır. Bu nedenle Tablo 2’de sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları olarak görülen kamu harcamalarının tamamı işçi sınıfının faydalandığı kamu harcama payına eklenmiştir. Bu şekilde sınıfsal yapısına ayrıştırılan kamu harcamaları aşağıdaki Tablo 3’de özetlenmiştir.

Tablo 3: Bütçe Harcamalarının Sınıfsal Yapısı
(Milyon TL.)

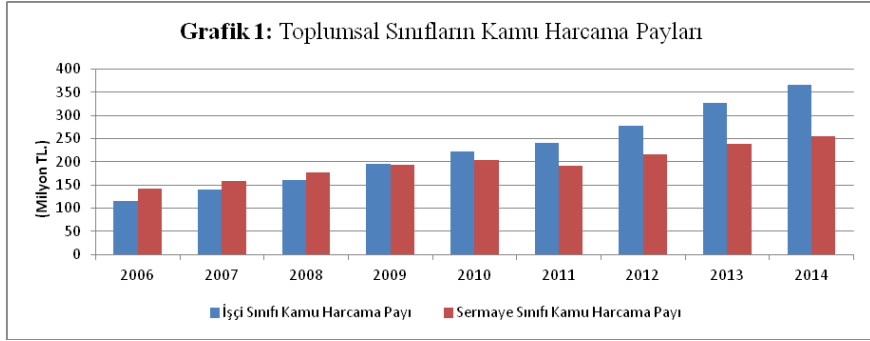
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İşçi Sınıfı Kamu Harcamaları Payı	115.496	139.113	159.864	196.187	222.743	239.964	278.340	327.924	366.128
Sermaye Sınıfı Kamu Harcamaları Payı	142.035	158.531	176.162	194.366	204.710	190.380	216.876	238.784	255.860
İşçi Sınıfı Kamu Harcamaları Payı (%)	44,85	46,74	47,57	50,23	52,11	55,76	56,21	57,83	58,86
Sermaye Sınıfı Kamu Harcamaları Payı (%)	55,15	53,26	52,43	49,77	47,89	44,24	43,79	42,14	41,14
Toplam (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Tablo 2’den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 3’de görüldüğü gibi, Türkiye’de 2006-2014 yılları arasında toplumsal sınıfların kamu harcamalarından faydalandıkları payların tutarları artmaya eğilimi içindedir. Ancak toplumsal sınıfların kamu harcama paylarına oransal olarak bakıldığında ise sermaye sınıfının payı giderek azalırken işçi sınıfının payı artma eğilimi içindedir.

Bu durum Grafik 1’de görsel olarak daha açık olarak fark edilecektir. Grafikte görüldüğü gibi, her iki toplum kesiminin hemen hemen eşitlendiği 2009 yılı hariç tutulursa, 2006-2008 arasında sermaye kesimi, daha çok kamu harcama payına sahipken; 2010-2014 yılları arasında işçi sınıfının faydalandığı kamu harcama payı daha yüksek çıkmıştır.

Kaynak: Tablo 3'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Bununla birlikte toplumsal kesimlerin bütçe ile ilişkisinin saptanmasında devlet bütçesinin gelir tarafı dikkate alınmadan yapılacak bir değerlendirme kuşkusuz eksik kalacaktır. Aşağıda kamu gelirlerinin sınıfsal yapısına ayrıştırılması ele alınmaktadır.

4.2. Türkiye’de Kamu Gelirlerinin Sosyal Sınıf Paylarına Ayrıştırılması

Türkiye’de toplumsal sınıfların kamu bütçesine vergi ve benzeri adlar altında transfer ettiği kaynaklar aşağıda üç farklı bütçe (Tablo 4, 5, 6) aracılığıyla ele alınmıştır. Daha önce kamu gelirlerinin ayrıştırılması ile ilgili kısımda açıklandığı gibi kamu gelirlerinin toplumsal sınıflarla bağlantısı üç farklı şekilde kurulabilir. Bunlardan birincisi (T_1) tamamen işçi sınıfının ödediği sosyal güvenlik yükümlülükleridir. İkincisi ise (T_2) toplumsal sınıfların ortaklaşa ödedikleri vergiler ve diğer yükümlülüklerdir. Bu gelirler toplumsal sınıfların gelir paylarına göre ayrıştırılacaktır. Üçüncü gelir grubu (T_3) sadece sermaye kesiminin ödediği vergi ve benzeri mali yükümlülükleri kapsamaktadır.

Bu çerçeveden Tablo 4’te sunulan Merkezi Yönetim Bütçe Gelirlerine bakıldığında “Kurumlar Vergisi” ile “Veraset ve İntikal Vergisinin” sermaye kesiminin ödediği vergiler (T_3) grubunu oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 4: Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri
(Milyon TL.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Genel Bütçe Gelirleri	168.546	184.802	203.026	208.610	246.051	286.554	320.535	375.563	408.675
I-Vergi Gelirleri	137.480	152.835	168.108	172.440	210.560	253.809	278.780	326.169	352.514
1. Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	40.140	48.198	54.935	56.468	61.317	75.799	85.510	92.748	106.206
a) Gelir Vergisi	28.982	34.447	38.029	38.445	40.392	48.807	56.493	63.760	73.901
b) Kurumlar Vergisi	11.157	13.750	16.905	18.022	20.924	26.992	29.017	28.987	32.305
2. Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	3.117	3.645	4.088	4.663	5.248	6.257	7.009	7.693	8.215
a) Veraset ve İntikal Vergisi	119	124	144	168	215	253	292	339	428
b) Motorlu Taşıtlar Vergisi	2.998	3.520	3.943	4.495	5.033	6.003	6.716	7.353	7.786
3. Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	59.408	63.589	67.258	73.136	91.735	103.380	113.836	134.854	142.111
a) Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	15.911	16.793	16.804	20.852	26.325	29.956	31.572	37.995	38.121
b) Özel Tüketim Vergisi	36.926	39.110	41.831	43.619	57.285	64.188	71.705	85.461	91.095
c) Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	2.624	3.149	3.695	4.003	3.570	4.288	5.470	6.160	7.486
d) Şans Oyunları Vergisi	368	326	376	395	434	528	615	692	768
e) Özel İletişim Vergisi	3.577	4.210	4.550	4.264	4.120	4.418	4.472	4.545	4.640
4. Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	27.562	28.970	32.781	28.651	39.527	53.451	55.310	68.269	71.143
a) Gümrük Vergileri	2.080	2.440	2.770	2.465	3.239	4.653	5.194	5.409	6.542
b) İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	25.425	26.492	29.972	26.134	36.208	48.685	50.000	62.727	64.411
c) Diğer Dış Ticaret Gelirleri	56	37	39	51	79	113	115	132	189
5. Damga Vergisi	3.148	3.642	3.945	4.169	5.082	6.464	7.360	9.415	10.324
6. Harçlar	3.958	4.743	5.050	4.755	7.033	8.343	9.674	12.947	14.510
7. Başka Yerde Sınıflandırılmayan Diğer Vergiler	144	45	50	595	615	111	78	239	2
II-Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	7.530	8.239	7.422	9.948	9.804	9.063	13.986	14.311	16.125
III-Alınan Bağışlar ve Yardımlar ile Özel Gelirler	2.254	1.844	849	807	965	1.068	1.651	1.095	1.281
IV-Faizler, Paylar ve Cezalar	19.439	15.706	17.125	23.057	21.114	19.739	22.707	23.651	28.301
V-Sermaye Gelirleri	1.841	6.079	9.113	2.044	3.375	2.529	2.053	10.105	9.548
VI-Alacaklardan Tahsilat		97	406	312	231	344	1.355	230	904
Özel Bütçeli İdarelerin Gelirleri	3.529	3.971	4.824	5.036	6.333	8.174	9.621	11.445	13.524
Düzenleyici ve Denetleyici Kurumların Gelirleri	1.407	1.585	1.746	1.811	1.892	2.095	2.317	2.673	3.182
Merkezi Yönetim Gelirleri Toplamı	173.483	190.359	209.598	215.458	254.277	296.823	332.474	389.681	425.382

Kaynak: Maliye Bakanlığı (2016) “Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri”, <https://portal.muhasebat.gov.tr/> (Erişim Tarihi:05.01.2016).

Geride kalan vergi ve benzeri yükümlülüklerin tamamı toplumsal sınıflar tarafından birlikte ödenmektedir. Bu tür kamu gelir kalemlerinin, toplumsal sınıfların gelir paylarına göre ayrıştırılması gerekmektedir. Buradan (sT_2) olarak ayrıştırılacak kamu gelirleri işçi sınıfının kamu gelirlerine katkısı olurken; geride kalan kısım sermaye kesiminin katkısı olarak değerlendirilecektir.

Tablo 5'te sunulan yerel yönetim bütçe gelirlerine bakıldığında ise, arsa ve arazi üzerinden alınan "Emlak Vergisi" sermaye kesiminin ödediği vergiler (T_3) grubunu oluşturmaktadır.

Tablo 5: Yerel Yönetimler Bütçe Gelirleri (Milyon TL.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
I-Vergi Gelirleri	3.377	3.690	4.190	3.776	5.904	6.901	7.249	8.213	9.291
a) Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	1.627	1.723	1.983	2.142	2.978	3.851	3.911	4.231	5.354
Bina Vergisi	955	989	1.231	1.346	1.860	2.432	2.509	2.755	3.563
Arsa Vergisi	415	449	458	480	771	978	971	1.040	1.367
Arazi Vergisi	25	24	27	27	37	53	46	50	62
Çevre Temizlik Vergisi	231	259	265	288	309	387	383	384	361
b) Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	659	708	857	320	1.113	1.175	1.385	1.612	1.653
Haberleşme Vergisi	55	55	59	50	50	48	44	34	38
Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi	419	431	544	8	750	741	918	1.100	1.132
Eğlence Vergisi	61	77	90	96	104	128	135	161	163
Yangın Sigortası Vergisi	18	19	21	18	18	18	20	26	27
İlan ve Reklam Vergisi	104	123	140	146	189	239	266	289	291
c) Harçlar	1.059	1.237	1.33	1.293	1.794	1.857	1.935	2.349	2.269
e) Başka Yerde Sınıflandırılmayan Vergiler	30	21	15	18	17	17	16	19	13
II-Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	8.060	8.992	9.187	10.558	11.922	13.868	16.050	17.916	18.025
III-Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	4.304	4.589	5.208	5.860	8.876	10.261	10.330	13.938	6.979
IV-Faizler, Paylar ve Cezalar	13.621	16.012	18.404	19.885	24.172	28.852	32.546	37.690	42.934
1) Faiz Gelirleri	676	777	670	527	452	590	750	731	665
2) Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar	12.041	13.513	16.219	17.446	21.721	25.674	28.846	33.988	39.363
a) Vergi ve Harç Gelirlerinden Alınan Paylar	10.847	12.142	14.571	15.740	20.403	24.357	27.484	32.239	37.482
Merkezi idare Vergi Gelirlerinden Alınan Paylar	10.735	12.009	14.440	15.587	20.212	24.138	27.243	31.965	37.180

Türkiye’de Devlet Bütçesinin Sınıfsal Yapısı: Sosyal Ücret Kavrams...

Çevre Temizlik Vergisinden Alınan Paylar	111	132	131	152	190	219	241	273	301
b) Yönetim Giderlerine Katılma Payları	0	14	37	36	13	35	19	29	104
c) Kamu Harcamalarına Katılma Payları	356	367	406	477	666	669	756	936	889
d) Mahalli İdarelere Ait Paylar	182	294	420	286	475	408	300	486	618
e) Diğer Paylar	654	666	746	867	128	165	246	273	259
3) Para Cezaları	454	475	533	620	705	783	841	908	927
V- Diğer Çeşitli Gelirler	448	1.246	979	1.291	1.292	1.803	2.108	2.061	1.978
VI- Sermaye Gelirleri	2.002	1.948	1.731	1.333	2.690	3.483	3.049	5.606	6.661
VII-Alacaklardan Tahsilat	357	239	119	1.064	16	48	36	9	3.278
Bütçe Gelirleri Toplamı	31.724	35.474	38.841	42.477	53.582	63.415	69.263	83.376	87.170

Kaynak: Maliye Bakanlığı (2016) “Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri”, <https://portal.muhsabat.gov.tr/> (Erişim Tarihi:05.01.2016).

Ayrıca yerel yönetimler bütçesi gelirleri arasında görülen “Merkezi İdare Vergi Gelirlerinden Alınan Paylar” ile “Alınan Bağış ve Yardımlar” mükerrer hesaplamayı önlemek için hiçbir sınıfın vergi ve benzeri yükümlülükler payına eklenmemiştir. Zira söz konusu gelirler yukarıda Tablo 4’te zaten merkezi yönetim gelirleri arasında sınıf paylarına ayrıştırılmıştır. Yerel yönetim gelirlerinden geri kalan vergi ve benzeri yükümlülüklerin tamamı toplumsal sınıflar tarafından birlikte ödenmektedir. Bu kamu gelir kalemlerinin toplumsal sınıfların gelir paylarına göre ayrıştırılması gerekmektedir. Buradan (sT_2) olarak ayrıştırılacak olan tutar yerel yönetimler düzeyinde kamu gelirlerine işçi sınıfının katkısı olurken, geri kalan kısım sermaye kesiminin katkısı olarak değerlendirilecektir.

Tablo 6’da sunulan sosyal güvenlik kurumları bütçe gelirleri ise, ağırlıklı olarak işçi sınıfının ödediği vergi ve benzeri mali yükümlülüklerden oluşmaktadır. Tabloda sosyal güvenlik gelirleri olarak sunulan kamu gelirlerinin tamamı işçi sınıfının doğrudan ödediği vergileri oluşturmaktadır. Bu tutar (T_3) grubu gelirler olarak işçi sınıfının kamu gelirlerine yaptığı katkı payına eklenmiştir. Tablo 6’da bağış ve yardımlar başlığı altında görülen kamu gelirleri ise, hiçbir sınıfın gelir payına eklenmemiştir. Zira bağış ve yardımlar ağırlıklı olarak Merkezi Yönetim Bütçesinden aktarılan kaynaklara dayanmaktadır. Öte yandan Tablo 6’da görülen diğer gelir kalemleri doğrudan sermaye sınıfının gelir payına eklenmiştir. Çünkü ceza, faiz ve benzeri başlıklar altında toplanan bu tür gelirler işverenlerin sosyal güvenlik mevzuatına uyumsuzlukları nedeniyle ödenen yükümlülüklerden oluşmaktadır.

Tablo 6: Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçe Gelirleri
(Milyon TL.)

	2006*	2007*	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
I- Vergi Gelirleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II- Sosyal Güvenlik Gelirleri	53.830	56.874	61.894	72.067	73.168	105.402	124.536	147.204	167.776
III- Teşebbüs ve Mülkiyet Geliri	0	0	509	159	200	20	-113	38	31
IV- Alman Bağışlar ve Yardımlar ile Özel Gelirler	0	0	25.778	29.499	30.207	16.660	21.809	20.545	21.485
V- Faizler, Paylar ve Cezalar	0	0	8.891	10.283	9.514	17.165	15.681	16.246	15.763
VI- Sermaye Gelirleri	0	0	342	150	149	0	0	412	72
VII- Alacaklardan Tahsilat	0	0	585	587	42	0	0	0	0
Bütçe Gelirleri Toplamı	53.830	56.874	98.003	112.747	113.283	139.248	161.913	184.446	205.130

*Sosyal Güvenlik Kurumu Gelirleri

Kaynak: Maliye Bakanlığı (2016) “Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçe İstatistikleri”, <https://portal.muhasebat.gov.tr/> (Erişim Tarihi:05.01.2016); Sosyal Güvenlik Kurumu (2016), “Sosyal Güvenlik Kurumları Mali İstatistikleri”, <http://www.sgk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2016).

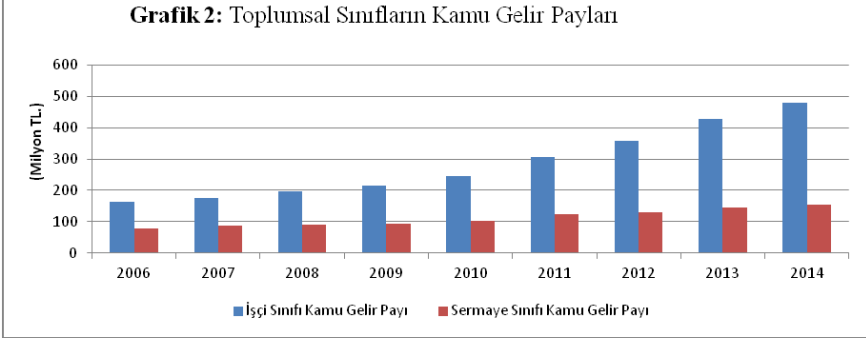
Yukarıda ayrı ayrı değerlendirilen bütçe gelirlerinden ortaya çıkan sınıfsal yapı Tablo 7’de özetlenmektedir. 2006-2014 döneminde Türkiye’de işçi sınıfının kamu bütçesine aktardığı kaynakların giderek arttığı; buna mukabil sermaye sınıfının ise, zaten düşük olan kaynak transferinde giderek gerileyen bir paya sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 7: Bütçe Gelirlerinin Sınıfsal Yapısı
(Milyon TL. ve %)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İşçi Sınıfı Kamu Gelir Payı	164.192	176.578	198.264	214.581	246.270	305.812	356.767	428.239	481.011
Sermaye Sınıfı Kamu Gelir Payı	78.501	88.028	90.643	92.115	104.160	123.894	130.331	144.096	152.976
İşçi Sınıfı Kamu Gelir Payı (%)	67,65	66,73	68,63	69,97	70,28	71,17	73,24	74,82	75,87
Sermaye Sınıfı Kamu Gelir Payı (%)	32,35	33,27	33,37	30,03	29,72	28,83	26,76	25,18	24,13
Toplam (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Tablo 4, 5 ve 6’dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 7’de sunulan toplumsal sınıfların kamu gelir payları görsel olarak anlatım kolaylığı sağlamak amacıyla Grafik 2’ye aktarılmıştır.

Kaynak: Tablo 7’den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Grafik 2 üzerinden izlenebileceği gibi, Türkiye’de 2006-2014 yılları arasında işçi sınıfının kamu bütçe gelirlerine katkısı her zaman açık ara sermaye sınıfından daha yüksek olmuştur. Bu durumun toplumsal sınıflar bakımından ne gibi bir sonuç doğurduğu aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4.3. Bulguların Özeti ve Tartışma: Net Sosyal ücret mi?, Net Sosyal Kâr mı?

Çalışmanın bu kısmında devlet bütçesinin her iki yanı toplumsal sınıflar bakımından birlikte ele alınmaktadır. İşçi sınıfı bakımından kamu harcamaları ve kamu gelirleri birlikte ele alındığında, Türkiye’de 2006-2014 yılları arasında negatif sosyal ücret sonucu ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki Tablo 8’de görüldüğü gibi, ele alınan dönemde işçi sınıfı devlet bütçesinden faydalandığı kısımdan daha fazlasını devlet bütçesine vergi ve benzeri adlar altında geri aktarmış durumdadır.

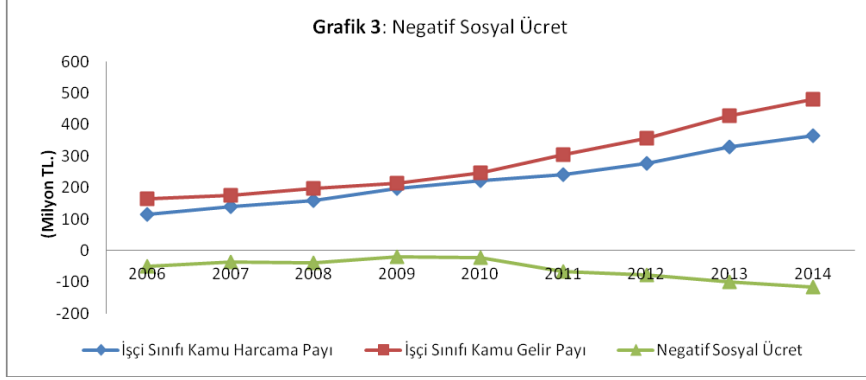
Tablo 8: İşçi Sınıfının Devlet Bütçesi Karşısındaki Konumu: Negatif Sosyal Ücret (Milyon TL.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İşçi Sınıfı Kamu Harcamaları Payı	115.496	139.113	159.864	196.187	222.744	239.964	278.340	327.924	366.128
İşçi Sınıfı Kamu Gelir Payı	164.192	176.578	198.264	214.581	246.270	305.812	356.767	428.239	481.011
Negatif Sosyal Ücret	-48.699	-37.465	-38.400	-18.393	-23.526	-65.848	-78.427	-100.315	-114.883

Kaynak: Tablo 3 ve 7’den yararlanılarak oluşturulmuştur.

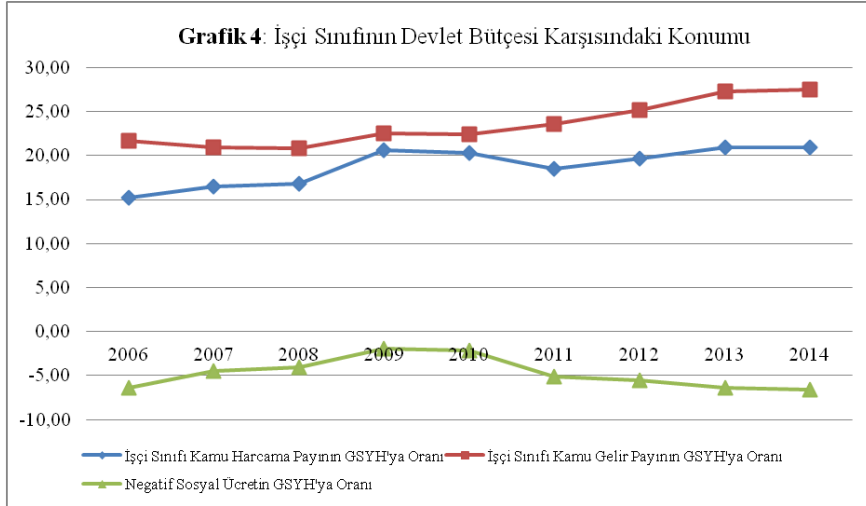
Tabloda yer alan sonuçlar Grafik 3’de görsel olarak sunulmuştur. Grafik 3 incelendiğinde sadece 2009 yılında işçi sınıfının kamu bütçesine aktardığı kaynaklar ile faydalandığı kaynaklar hemen hemen eşittir. Diğer yıllarda ise, işçi sınıfının bütçeye aktardığı kaynaklar faydalandığı kaynaklardan her zaman fazla olmuştur. Özellikle 2010 yılından sonraki dönemde işçi sınıfının kamuya aktardığı kaynaklar ile faydalandığı kaynaklar

arasındaki makas açılmaya başlamıştır. Bu durum negatif sosyal ücretin giderek büyüme eğilimi içinde olduğunu göstermektedir.

Kaynak: Tablo 8'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

İşçi sınıfının kamu bütçesi karşısındaki konumu GSMH'ye oranlanarak da ifade edilebilir. Grafik 4'de görüldüğü gibi işçi sınıfı faydalandığı kamusal kaynakları kendisi finanse etmektedir. Ayrıca işçi sınıfı fazla ödediği vergi ve benzeri kaynaklarla öteki toplumsal sınıflara kaynak aktarımında bulunmaktadır.

Kaynak: Tablo 8'deki verilerin TÜİK (2016) "1998 Bazlı Harcamalar Yönetimiyle Cari Fiyatlarla Yıllık Gayri Safi Yurtiçi

Hasıla" başlığı altında sunulan GSYH'ya oranlanması ile oluşturulmuştur. <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10/01/2016).

Konuya sermaye sınıfı açısından bakıldığında, bu sınıfın bütçe karşısındaki konumu işçi sınıfından neredeyse taban tabana zıttır. Zira Tablo

Türkiye’de Devlet Bütçesinin Sınıfsal Yapısı: Sosyal Ücret Kavrams...

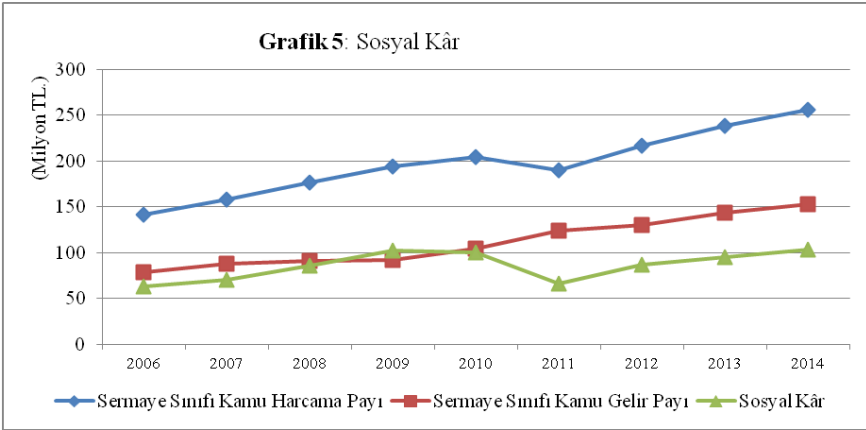
9’da görüldüğü gibi, Türkiye’de sermaye sınıfı 2006-2014 dönemi boyunca faydalandığı kamu harcamalarından daha az bir kaynağı bütçeye aktarmıştır. Dolayısıyla Türkiye’de sermaye sınıfı açısından net bir kazanç söz konusudur. Nitekim bu dönemde sosyal kâr miktarı sürekli artış eğilimi içinde olmuştur.

Tablo 9: Sermaye Sınıfının Devlet Bütçesi Karşısındaki Konumu: Sosyal Kâr (Milyon TL.)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sermaye Sınıfı Kamu Harcamaları Payı	142.035	158.531	176.162	194.367	204.710	190.380	216.876	238.784	255.860
Sermaye Sınıfı Kamu Gelir Payı	78.501	88.029	90.643	92.115	104.160	123.893	130.331	144.096	152.976
Sosyal Kâr	63.534	70.502	85.519	102.252	100.550	66.486	86.546	94.688	102.884

Kaynak: Tablo 3 ve 7’den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anlatımı kolaylaştırmak için Tablo 9’daki verilere dayalı olarak oluşturulan Grafik 5 ise, sermaye sınıfının faydalandığı kamu harcaması ile kamuya aktardığı kaynaklar arasındaki farkı göstermesi bakımından oldukça açıklayıcıdır. Grafikte sermaye sınıfının faydalandığı kamu harcama tutarını gösteren çizgi ile kamu gelirlerini gösteren çizgi arasındaki fark gittikçe açılmaktadır. Hatta 2009 yılında sermaye kesimi kamu kesimine aktardığı tutarı aşan miktarda sosyal kâr elde etme olanağı bile yakalayabilmiştir.

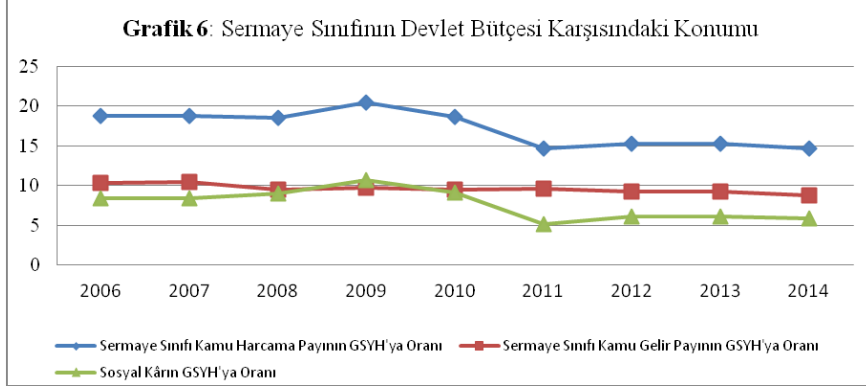

Kaynak: Tablo 9’dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Sermaye sınıfının devlet bütçesi karşısındaki konumu GSYH’ya oranlanarak Grafik 6’da tekrar görsel olarak ifade edilmiştir. Bu grafikte de görüldüğü gibi incelenen bütün dönem boyunca sermaye sınıfı GSYH’nin yüzde 10’u kadar bir kaynağı bütçeye aktarmıştır. Öte yandan sermaye sınıfının kamu kaynaklarından faydalandığı miktar 2006-2009 döneminde GSYH’nin yüzde 18-20’si civarındayken, özellikle 2009 yılından sonra

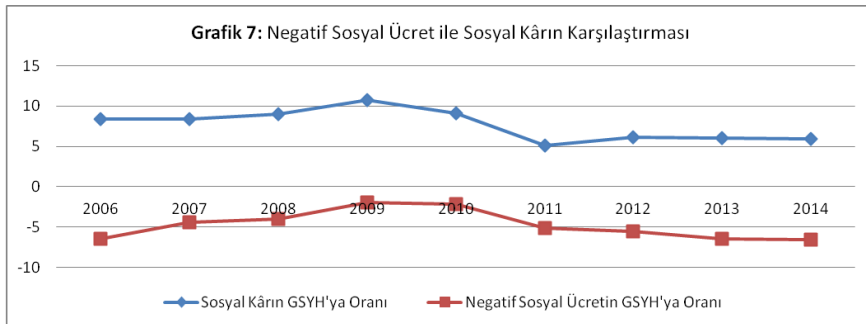
gerilemiş ve GSYH'nin yüzde 15'i gibi bir oranda seyretmiştir. 2006-2014 döneminde sermaye sınıfının bütçeye aktardığı kaynaklarda ve faydalandığı kamu harcamalarındaki gerilemeye paralel olarak GSYH'nin 2006 yılında yüzde 8 olan sosyal kâr oranı 2009 yılında yüzde 10'un hemen üzerine çıkmış olsa da sonraki yıllarda GSYH'nin yüzde 5-6'sı gibi bir seyir izlemiştir.

Kaynak: Tablo 9'daki verilerin TÜİK (2016) "1998 Bazlı Harcamalar Yönetimiyle Cari Fiyatlarla Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla" başlığı altında sunulan GSYH'ya oranlanması ile oluşturulmuştur. <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10/01/2016).

Son olarak toplumsal sınıfların bütçe karşısındaki konumları birlikte ele alındığında, incelenen dönem boyunca, sermaye sınıfının "sosyal kâr" elde ettiğini; işçi sınıfının ise, sürekli olarak "net sosyal ücret" elde edemediği ortaya çıkmaktadır.

Grafik 7'de GSYH'ya oranlanarak sunulan sosyal kâr ve negatif sosyal ücret makasının giderek açılma eğilimi taşıdığı görülmektedir.

Kaynak: Tablo 8 ve 9'daki verilerin TÜİK (2016) "1998 Bazlı Harcamalar Yönetimiyle Cari Fiyatlarla Yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla" başlığı altında sunulan GSYH'ye oranlanması ile oluşturulmuştur. <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10/01/2016).

5. SONUÇ

Bu çalışmada 2006-2014 yıllarını kapsayan dönem için Türkiye’de devlet bütçesinin sınıfsal yapısı analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan ölçümler, Türkiye’de ele alınan dönemde net sosyal ücretin oluşmadığını; fakat sosyal kârın oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgular, Ana akım iktisat yazınında devletin büyümesinin yarattığı olumsuz sonuçlar hakkındaki değerlendirmeleri desteklemezken, Marksist ekonomi politik temelli çalışmaların bulgularıyla uyumlu görünmektedir. Bu bağlamda vurgulanması gereken sonuçlardan birincisi, Türkiye’de devlet bütçesi sermayenin kârlılığını destekleyen bir yapıya sahiptir. Zira incelenen dönemde, sermaye sınıfı, bütçeye aktardığı kaynaklardan daha fazla kamu harcamalarından faydalanarak sosyal kâr elde etmiştir. Hatta 2009 ve 2010 yıllarında oluşan sosyal kâr, sermaye sınıfının ödediği vergi ve benzeri yükümlülükleri bile aşmıştır. Vurgulanması gereken bir diğer sonuç, Türkiye’de refah devletinin yapısıyla ilgilidir. Türkiye’de devlet emek gücünün yeniden üretimi için önemli miktarda kamu harcaması yapmaktadır. Ancak söz konusu kamu harcamaları yine işçi sınıfından alınan vergi ve benzeri kaynaklarla finanse edilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde refah devleti işçi sınıfının kendi arasında dayanışma gösterdiği sınırlı toplumsallığa sahip bir yapıdadır. Hatta incelenen dönem boyunca işçi sınıfının faydalandığı kamu harcamalarını aşan oranda kamu bütçesine katkı sağlamış olması, Türkiye’de işçi sınıfını net vergi ödeyicisi konumuna düşürmüştür. Türkiye’de sorun sadece refah devletinin yapısından da kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda asıl sorun giderek çalışan kesime daha fazla kamusal yükümlülük yükleyen vergi sistemiyle birlikte diğer tüm kamu finansman sisteminde görünmektedir. Zira incelenen dönem boyunca sermaye sınıfı kamusal yükümlülüklerini neredeyse sabit tutarken; işçi sınıfının kamusal yükümlülükleri giderek artış eğilimi göstermiştir. Ayrıca bütün bu sonuçlar Türkiye’de emek gücünün yeniden üretimi için yapılan kamu harcamalarının kaynağının kâr, rant ve faiz gelirleri olmadığını, ancak söz konusu kaynağın yine çalışanların ücret gelirleri olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’de işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme oranlarının düşüklüğü, bütçe açıkları gibi sorunların kaynağı refah devleti uygulamaları olamaz. Zira Türkiye’de işçi sınıfı faydalandığı bütçe kaynaklarından çok daha fazlasını bütçeye vergi ve benzeri araçlarla geri vermektedir.

KAYNAKÇA

- AKRAM-LODHI, A. H. (1996) The Public Finances of the United Kingdom: A Re-interpretation, *International Review of Applied Economics*, 10(2), 173-193.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER (2015) *AKP'li Yıllarda Emegın Durumu*, Yordam Kitap, İstanbul
- BOWLES, S. ve GINTIS, H. (1982a) The Crisis of Liberal Democratic Capitalism: The Case of the United States, *Politics & Society*, 11(1), 51-93.
- BOWLES, S. ve GINTIS, H. (1982b) The Welfare State and Long-term Economic Growth: Marxian, Neoclassical and Keynesian Approaches, *American Economic Review*, 72(1), 341-345.
- BOWLES, S. GORDON, D. ve WEISSKOPF, T. (1986) Power and Profits: The Social Structure of Accumulation and the Profitability of the Postwar U. S. Economy, *Review of Radical Political Economics*, 18(1&2), 132-167.
- FAZELI, R. (1996) *The Economic Impact of the Welfare State and Social Wage: The British Experience*, Aldershort, England: Avebury.
- FAZELI, R. ve FAZELI, R. (2010) The Impact of the Welfare State and Social Policy on the Working Population: The Recent British Experience, *Forum for Social Economics*, 39(2), 101-125.
- FREEMAN, A. (1991) National Accounts in Value Terms: The Social Wage and Profit Rate in Britain 1950-1986, Paul Dunne (der.) *Quantitative Marxism* içinde, Potity Pres, London, 84-106.
- GUERRERO, D (1992) Labor, Capital, and State Redistribution: The Evolution of Net Taxes in Spain (1870-1987), *International Journal of Political Economy*, 22(3), 46-71.
- GOUGH, I. (1979) *The Political Economy of the Welfare State*, Macmillan Press Ltd, London.
- MALİYE BAKANLIĞI (2016) Kamu Hesapları Bülteni, <https://portal.muhasibat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2016).
- MALİYE BAKANLIĞI (2016) Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri, <https://portal.muhasibat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2016).
- MALİYE BAKANLIĞI (2016) Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri, <https://portal.muhasibat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2012).
- MALİYE BAKANLIĞI (2016) Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri, <https://portal.muhasibat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2012).
- MALİYE BAKANLIĞI (2016) Sosyal Güvenlik Kurumları Bütçe İstatistikleri, <https://portal.muhasibat.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2012).
- MANIATIS, T. (2003) The Net Social Wage in Greece 1958-95, *International Review of Applied Economics*, 17(4), 377-398.

- MANIATIS, T. (2014) Does the State Benefit Labor? A Cross-Country Comparison of the Net Social Wage, *Review of Radical Political Economics*, 46(1), 15-34.
- MILLER, J. A. (1989) Social Wage or Social Profit? The Net Social Wage and the Welfare State, *Review of Radical Political Economics*, 21(3), 82-90.
- MILLER, J. A. (1992) A Negative Social Wage and the Reproduction Crisis of the 1980s, Moseley, F. ve Wolff, E. (der.) *International Perspectives on Profitability and Accumulation* içinde, Edward Elgar Publishing Limited, England, 285-313.
- O’CONNOR, J. (1973) *The Fiscal Crisis of The State*, St.Martin’s Press, New York
- O’CONNOR, J. [1984] (1995), *Birikim Bunalım Yeni Bireycilik, Sınıf Mücadelesi ve Çağdaş Kapitalizm*, Çev: Ali Çakıroğlu, Birinci Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.
- ÖNGEN, T. (2002) Marx ve Sınıflar, *Praksis Dergisi*, Sayı:8, 2-28.
- SAVRAN, S. (2008) Sınıfları Haritalamak: Sınıflar Birbirinden Nasıl Ayrılır?, *Devrimci Marksizm Teorik- Politik Dergi*, Sayı: 6-7, İlkbahar-Yaz, 2008, 9-49.
- SAYBAŞILI, K. (1992) *İktisat Siyaset Devlet ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- SEFTON, T. (2002) Recent Changes in the Distribution of the Social Wage, *CASEpaper* 62, <http://sticerd.lse.ac.uk/Case>, (Erişim Tarihi: 20-12-2015), 1-66.
- SEPEHRI, A. ve CHERNOMAS, R. (1992) Who Paid for the Canadian Welfare State Between 1955-1988?, *Review of Radical Political Economics*, 24(1), 71-88.
- SHAIKH, A. M. ve TONAK, E. A. (1987) The Welfare State and the Myth of the Social Wage, Cherry, R.vd. (der.), *The Imperilled Economy Macroeconomics From a Left Perspective Book I* içinde, Union for Radical Political Economics, New York,183-194.
- SHAIKH, A. M. ve TONAK, E. A. [1994], (2012) *Milletlerin Zenginliğinin Ölçülmesi Ulusal Hesapların Ekonomi Politikği*, Hakan Aslan (çev.), Yordam Kitap, İstanbul.
- SHAIKH, A. M. ve TONAK, E. A. (2000) The Rise and Fall of the US Welfare State, Baiman, R. Boushey, H. ve Saunders, D. (der.) *Political Economy and Contemporary Capitalism: Radical Perspectives on Economic Theory and Policy* içinde, M.E. Sharpe, Armonk, New York, 247-265.
- SHAIKH, A. M. (2003) Who Pays for the ‘Welfare’ in the Welfare State?, *Social Research*, 70(2), 531-550.

- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (2016) Sosyal Güvenlik Kurumları Mali İstatistikleri, <http://www.sgk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05-01-2016).
- THERBORN, G. (1984) The Prospects of Labour and the Transformation of Advanced Capitalism, *New Left Review*, I/145, (May-June 1984).
- TONAK, E. A. (1985) Kapitalist Devlet Karşısında İşçi Sınıfı ABD Örneği, *Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, Kasım-Aralık, 30-70.
- TONAK, E. A. (1987) The US Welfare State and Working Class, 1952-1980, *Review of Radical Political Economics*, 19(3), 47-72.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2015) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2014, <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10-12-2015).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2016) 1998 Bazlı Harcamalar Yöntemiyle Cari Fiyatlarla Yıllık Gayri Safı Yurtiçi Hâsıla, <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10-01-2016).